

La taula catalana misteriosa

Autor: Bartomeu Balutxo

Data de publicació: 30-11-2014

Bartomeu Balutxo investiga la taula de Santa Caterina d'Alexandria, que es conserva a la Biblioteca d'Alexandria

La taula catalana que hi ha a la Biblioteca del Sinaí, possiblement relacionada amb Mallorca, constitueix una joia artística d'altíssim nivell i brinda uns enigmes, especialment el referit a l'autoria, que conviden a la investigació.

La revetlla de Sant Bartomeu de 2001, ja ha plogut molt d'aquell dia ençà, vaig pujar de nit al cim del Sinaí per gaudir de l'espectacle de veure eixir el sol. Una experiència, en el meu cas, gens mística però poètica. El matí de dia 24 d'agost, en davallar a la falda de la muntanya, quan la calor del desert feia recular la frescor de la nit més estelada que he vist mai a la vida, vaig visitar el monestir on se suposa que hi ha Caterina d'Alexandria. En aquell espai, protegit al llarg de la història per les més diverses religions i cultures, es mostra als turistes l'esbarzer ardent des d'on, segons l'Èxode, Déu il·luminà i parlà a Moisès i, encara ara, als que s'ho volen creure. L'antiguitat de la murada embadaleix el viatger, però l'enriqueix molt més fer un tast a la famosa biblioteca i a la capella. Allà, entre dotzenes d'icones bizantines, sense protecció física ni tèrmica, destaca una taula gòtica que fa 1,28 m. És una pintura a l'oli de gran qualitat que destaca per la seva bellesa. Mostra Santa Caterina dreta, coronada, amb la palma de màrtir a una mà i la roda del suplici a l'altra. Als peus, hi ha un escut amb una llegenda que, a l'alçada que estava penjada, em resultà il·legible. A l'angle superior esquerre hi ha l'emblema del rei d'Aragó i, al dret, un altre que sembla el de la Universitat de Mallorca. La sorpresa de trobar tan lluny una imatge tan propera, de la qual no en sabia noves perquè els llibres no en parlen, va ser majúscula. A la sortida, vaig comprar una partida de postals amb aquella imatge. El monjo que despatxava va agafar un llibre per atendre, lacònic, la meua consulta: "Regal de Jaume II. Això és tot el que diu". De retorn a Mallorca, vaig mirar d'esbrinar l'origen. No vaig aclarir res. Ni Jaume II de Mallorca, ni el d'Aragó, ni el d'Urgell... Cap notícia ni rastre de la taula. La postal va romandre més de tres anys al calaix dels enigmes.

L'any 2004, vaig veure l'anunci de l'exposició a Barcelona de "Mediterraneum. L'esplendor de la Mediterrània Medieval. S. XIII-XV". La imatge del cartell m'era familiar i, en contrastar-la, vaig verificar que era un fragment

d'aquella taula misteriosa. Vaig anar a l'exposició pensant que aclariria la procedència i la vinculació amb Mallorca. No vaig aclarir pràcticament res. Tot i ampliar la informació, el misteri perdura. La llegenda de baix diu que la taula es va fer l'any 1387 per encàrrec de Bernat Maresa, cònsol dels catalans a Damasc, a qui pertany l'escut inferior. Els historiadors Daniel Duran i Xavier Barral creuen que l'escut superior dret pot ser el de la ciutat de Mallorca, tot i que en els quadrants corresponents només hi ha restes de pigment blau, però no es veuen els castells. El cònsol de Damasc el designaven els consellers de Barcelona. Com així no hi ha l'escut de la ciutat comtal? Quina relació existia amb Mallorca? Era una llicència del pintor? Un error? Però encara apareix un nou misteri. En el dors de la taula, figura el nom de l'autor: Martinus de Vilanova, del qual no se sap res ni es coneixen més obres. La recerca, almenys fins ara, només m'ha mostrat dos Martí de Vilanova: un és cavaller i veguer de Girona el 1348, l'altre, procedent de Nàpols, passa per Poblet quan fa el camí cap a Sant Jaume de Galícia durant el regnat de Pere el Cerimoniós (1319-1387). Potser un dels dos era aquell magnífic pintor d'una sola obra coneguda?

Se sap que els reis d'Aragó Jaume II (1267-1327) i Alfons V (1396-1458) varen ser protectors de diversos temples. L'església de Betlem i Santa Maria de Sion són dos bons exemples de l'empremta catalana que, en aquells indrets, delaten les quatre barres que s'hi poden veure a les pintures. També se sap que la darrereria del S. XIV i primera del XV, Barcelona competia amb Venècia com a port d'embarcament cap a Terra Santa. I Mallorca? Els vaixells devien fer escala a Palma, perquè molts de mallorquins anaven en peregrinació al santuari del Sinaí com fa patent la cartografia de l'època. L'antroponímia, amb un dels noms de dona més corrents a Mallorca, certifica la devoció a Santa Caterina, a la qual es dedicaren capelles a Sant Miquel (1324), Port de Sóller (1360), Santa Creu (?), Sant Francesc (1426), Lluçmajor (1448) i Selva (1479), entre d'altres. El cas més clar de vinculació és un retaule del Puig de Pollença, avui a l'església de la Concepció de Palma, que porta la llegenda inequívoca de "Santa Caterina del Munt Sinay" i mostra la santa que emergeix de les murades d'aquell monestir. L'autor, Francesc Comes, va pintar a Mallorca entre 1392 i 1415, amb un estil radicalment distint al gòtic tardà de l'escola italiana de la taula misteriosa.

Les dades són poques i el túnel del temps fa inconnexes moltes de baules. El franciscà Noe Bianchi va publicar l'any 1690, a Bolonya, la crònica del seu viatge al Sinaí. L'única pintura que destaca és, precisament, la taula catalana. Des d'aleshores, silenci i oblit. Es perd la pista i no es coneix cap altra referència durant més de dos segles. Quan Josep Pijoan publica l'any 1907 la descripció del monestir, no fa cap esment a la taula. Per això, l'abril de 1909 va causar impacte i es presentà com un gran descobriment la troballa que va fer J. Couyaut-Barthoux, publicada a l'anuari de l'Institut d'Estudis Catalans ("Sur une peinture catalane du XIV siècle, trouvée au monastere du Sinai"). D'aquell redescobriment han passat cent anys i 625 d'ençà de la pintura. L'autoria i la procedència de la taula conviden a la investigació. Als llibres sobre el gòtic mallorquí de Gabriel Llopart no he trobat cap notícia, referència o esment a la taula. Quina relació té amb Mallorca? Potser el departament d'Història de la UIB podria esvaire els dubtes que romanen oberts. Els ho vaig fer avinent l'any 2009 (amb correus personalitzats al professorat d'Art i de Moderna) i no vaig rebre cap resposta. Estic segur que, d'aquesta taula, altres cultures en farien bandera! Oblidar el patrimoni d'un poble és, també, oblidar els seus signes d'identitat, la seva història i els seus orígens. La negligència o, si més no, la desídia són còmplices de la desmemòria. A qui correspon corregir l'abandó cultural de la nostra història?

Bartomeu Balutxo